

dec, ktorý usiluje o skutočne objektívni výsledky svého zkoumání, může i přes své idealistické zaměření dospět k jednotlivým

cenným výsledkům, nemůže však postihnout celý zkoumaný objekt v jeho konkrétně historickém vývoji.³⁸

³⁸ Po osvobození vyšla práce I. Bláhy, *Problém lidu* (v r. 1947) beze změny, pouze poslední část Bláha upravil. Tato úprava ukazuje na jeho pozitivní vývoj k vědeckému světovému názoru. Bláha píše: „Dnes se činí nový pokus o vedení lidu a skrze lid o vedení společnosti. Pokus neskonale vážnější a významnější než kdy dříve. A to proto, že odpovědnost za úspěch tohoto pokusu je na vrstvách lidových samých a na jejich lidovém vedení, nikoli již na vrstvách vyšších. Lid sám je dnes v osudové historické zkoušce, zda-li se ve vládě a ve správě ve společnosti osvědčí. Je dnes činitelem aktivním a organizujícím, nejen už pasivním a organizovaným. To znamená, že tato velká dějinná situace poskytuje mu nejpříznivější podmínky, aby kladné a konstruktivní síly, dosud v něm latentní, mohly se plně projevit a

uplatnit. Nemusíme být v pochybnostech, zda se osvědčí, když je do této zkušební situace postaven.

Na ruském rozmachu technickém, vojenském i duchovně-mravním máme už předem potvrzeno, že společnost, která se svěří vedení lidu, může uspět. Běží dnes u nás jen o to, aby si lidové vedení bylo vědomo své nesmírné odpovědnosti a dále i aby tomuto úsilí nebyly kladeny v cestu zbytečné překážky pasivnosti, pochybovačnosti, nedůvěrou vrstev mimolidových, nýbrž aby bylo provázeno jejich pozitivní, i když kritickou a korigující spoluprací. Aby v tomto smyslu celý národ se stal lidem, což při sociální struktuře našeho státu není požadavkem odporujícím sociálním skutečností.

A. Bláha, *Problém lidu*, Praha 1947, str. 39–40.

Sociológia v systéme marxizmu-leninizmu

ANDREJ SIRÁCKÝ

1. Východiskový bod: jednota teórie a praxe

V súvisi s rozvojom socialistickej spoločnosti a vynorením nových javov a problémov v spoločenských procesoch — a napokon aj v súvisi s tým, že stále vznikajú nové a nové vedné odbory — dostáva sa do popredia aj otázka marxistickej sociológie ako všeobecnej vedy o spoločnosti. Diskusia o týchto otázkach, najmä pokiaľ ide o vymedzenie samostatného predmetu sociológie, o jej pomer k iným vedám, predovšetkým k filozofii, historickému materializmu a vedeckému komunizmu, a konečne aj pokiaľ ide o určenie miesta sociológie v systéme alebo v teórii marxizmu-leninizmu, trvajú u nás i v zahraničí už dlhšie. O tomto probléme existuje už literatúra takmer neprehľadná. I keď nemožno povedať, že problém je aspoň relatívne vyriešený, jednako možno konštatovať, že *veci sa ďalej pohli* a že dnes medzi marxistami prevláda názor, že marxistická sociológia je potrebná. Ťažko se pozbaviť dojmu, že diskusia o marxistickej sociológii neraz sa rozbehúvali akosi „na prázdno“ pre neujasnenosť niektorých pojmov, i pre zábrany, vyplývajúce z dogmaticky a absolutisticky chápaného vymedzenia jednotlivých vied a často sa zdalo, že sú to diskusia formalistické, jalové a zbytočné. No *veci sa tak nemajú*. Problémy nevznikajú preto, že si ich niekto vymýšľa, ale preto, že si to praktické potreby spoločenského života ako aj rozvoj teórie a jednotlivých vied vyžadujú.

Podľa mojej mienky, pre riešenie problému marxistickej sociológie je potrebné ujasniť si jej pomer k iným príbuzným spoločenským vedám v celkovom systéme marxizmu-leninizmu. Pritom samozrejme pomôže aj *historický prístup*, skúmanie rozličných filozofických úvah o povahe spoločenských javov, i proces vznikania a formovania buržoáznej sociológie a predovšetkým skúmanie zložitého rozvoja vznikania marxistickej teórie o spoločnosti

v rámci rozvoja niekoľkých vedných disciplín.

Vychádzajúc z *predbežnej definície* sociológie ako vedy o spoločnosti je jasné, že pri vymedzení jej predmetu a jej miesta v systéme marxizmu-leninizmu musíme postupovať z *hľadiska jednoty spoločenskej teórie a praxe*. Základné hľadisko Marxa o filozofii a vede ako o organickej časti spoločensko-politického vývoja, o ich nielen poznávacej, ale aj pretváracjej funkcii, je nám tu východiskom. Jednota teórie a praxe znamená, že v spoločenskom živote sa v určitej hierarchii a vo vzájomnej závislosti prejavujú javy a prvky ekonomické, politické, kultúrne, technické, ideové a iné. V syntéze všetkých týchto, vo vyjadrení zákonitostí a zákonov prírodno-spoločenských spočíva komplexnosť teórie marxizmu-leninizmu.

Z dialektiky vzťahu medzi teóriou a praxou vznikajú aj problémy, ktoré sa týkajú pomeru medzi rôznymi spoločenskými vedami, prípadne aj otázky týkajúce sa ďalších, hraničných vied.

Marxistické spoločenské vedy vyznačujú úsilie po *vystihovaní zákonitosti objektívnej skutočnosti spolu s úsilím aplikovať vedecké poznatky do praxe*. V čom spočíva dialektika tohto vzťahu — teórie a praxe? V tom, že a) v historicky a spoločensky determinujúcom pôsobení prax ide vždy pred teóriou; b) logicky a pri riešení konkrétnych úloh (napr. v ekonomickom plánovaní) teória prechádza za prax.

Teória sa rozvíjala vždy z potrieb života, praxe, z nových nevyriešených problémov, ktoré prinášala skúsenosť. Teória odzrkadľuje, nie pasívne, prax, jej stav a dynamiku, tendencie a perspektívu. Pri nerešpektovaní dialektickej jednoty teórie a praxe hrozí v *podstate* dvojaké nebezpečenstvo: a) *jednostranné* prevládanie teórie, skostnatenie poznatkov a poučiek môže viesť k umŕtvneniu aktívnych spoločenských síl, k deformáciám vývoja, dogmatizmu, voluntarizmu a subjektivismu; b)

jednostranné prevládanie praxe, jej ustrnutie a odteoretizovanie môže zapríčiniť teoretické a ideologické kolísanie, môže viesť k oportunistickým a revizionistickým tendenciám.

Toto sú však *dva extrémne prípady*, keď zanedbávanie vedeckých poznatkov v spojitosti s politickou praxou môže viesť k uvedeným deformáciám v teórii i praxi spoločenského života.

Pri zanedbaní spojitosti teórie a praxe hrozí aj ďalšie nebezpečenstvo. Každý vedecký rozbor prírodných a sociálnych javov i problémov nesie v sebe i *riziko širokej alebo nedostatočnej generalizácie*. Aby nevznikla ani simplifikácia ani absolútna generalizácia potrebná je *miera a stupeň* abstrahovania. Ak je miera *prevysoká*, tak sa problém nepostižne v jeho konkrétnosti a všeobecnosti riešenia nevedie k pozitívnym výsledkom. Pri *nízkej miere* generalizácie sa vystihuje len *povrch*, malé rozpätie a statika javov. Veci, aj zložité, treba síce niekedy *zjednodušovať*, ale tak, aby sa v samom procese ne strácal ani princíp, ani detaily.

Pred podobným ťažkým problémom stojíme i v prípade marxistickej sociológie. Vyžaduje sa tu riešenie nielen jej miesta v teórii marxizmu-leninizmu, jej pomeru k filozofii (historickému materializmu) a k iným spoločenským vedám, ale aj jej začlenenie do spoločenskej praxe, do politiky. To, medziiným, znamená aj ujasnenie si pojmov, ktorými operujeme.¹

2. Marxizmus-leninizmus a sociológia

Marxistická teória spoločnosti sa *historicky* a *logicky* utvárala v celkovej teórii marxizmu-leninizmu v priebehu rozvoja robotníckeho hnutia, a to predovšetkým v súvislosti s potrebami revolučnej teórie a praxe. Šlo v podstate o to, aby boli vypracované teoretické princípy a poznatky

potrebné pre boj proletariátu proti buržoázii, pre jeho organizáciu a pre odrážanie oportunistických smerov v samom robotníckom hnutí. V súvisi s bojom proletariátu, s potrebami revolučnej praxe sa rozpracúvala vo svojich súčiastkach a zložkách aj *marxistická teória*. Vznikali poučky, teórie i diela v oblasti dejín revolučného hnutia, i dejín vôbec, na úseku politickej ekonómie, v oblasti spoločenských javov i vo filozofii. Marx a Engels kládli *vedecké základy* všetkých spoločenských disciplín, vypracovali *všeobecnú* teóriu spoločenského a politického vývoja a Lenin v ďalšom vývoji urobil syntézu marxistických poznatkov, podmienenú súčasným stavom a rozvojom vied.

Rozvoj marxistickej teórie dial sa, vychádzajúc zo známych troch zdrojov (z nemeckej klasickej filozofie, anglickej politickej ekonómie a z učenia francúzskych utopických socialistov) na základe *filozofického materializmu, dialektiky a materialistického poňatia dejín (historický materializmus)*. S rozvojom marxizmu a v súvisi s diferenciaciou vied sa najmä od XX. storočia začali z celkovej teórie marxizmu-leninizmu „vylučovať“ a formovať (čo, prirodzene neznamená, že prestávalo ich spojenie s *marxizmom ako celkom!*) jednotlivé marxistické spoločenské vedy. Ako vidno z príkladu sociológie (a predtým politickej ekonómie, psychológie, sociálnej psychológie) proces tento nie je dosiaľ ukončený.

Takmer súčasne s rozvojom marxizmu, s utváraním marxistickej spoločenskej teórie a v súvislosti s rozvojom kapitalistickej spoločnosti vzniká a rozvíja sa ako samostatná veda buržoázna sociológia. Jej zakladateľom je August Comte. Táto spoločenská teória, i keď sa rozvíja na línii pozitivistickej, objektivistickej a empirickej, je v podstate *idealistická, nevedecká* a slúži ako triedno-ideologická zbraň na

nepresnosti. Ide o *presné vymedzenie pojmov*, ktoré — ako píše Lenin vo *Filozofických zošitoch* — vždy viac alebo menej, relatívne a približne odrážajú podstatu skutočnosti a nielen jej javový povrch. Pojmy sú síce subjektívne, ale vyjadrujú vždy hlbší zmysel javov. Na tento problém z hľadiska analýzy jazykových znakov, ich význam v spojitosti s vývojom spoločnosti, myslením a logikou poukazuje A. Schaff v diele *Úvod do sémantiky*, Praha 1963, 137–148.

teoretickú obhajobu buržoáznej spoločnosti. Nemožno však poprieť, že buržoázna sociológia vo svojom viac než storočnom vývoji priniesla určité, čiastkové výsledky najmä na úseku empirického výskumu a v zdokonaľovaní metód, techník a procedúr skúmania spoločenských javov.

Pre vymedzenie pojmu marxistickej sociológie považujeme za potrebné ujasniť si pojem marxizmu-leninizmu, pretože *marxistická sociológia môže sa rozvíjať len ako jeho organická súčiastka*.

Všeobecne sa marxizmus-leninizmus definuje ako *syntetické učenie*, všeobecná teória a prax boja robotníckej triedy proti kapitalizmu a za víťazstvo socializmu a komunizmu. V Programe KSSS sa hovorí, že marxizmus-leninizmus je „ucelený a harmonický systém filozofických, ekonomických a sociálnopolitických názorov.“²

Marxizmus-leninizmus je teda *systém*, zahrňujúci v sebe filozofické, ekonomické a sociálnopolitické názory a nie je možné preto ho stotožňovať so *žiadnou spoločenskou vedou*, a ani nie s *mechanicky* chápaným súhrnom niektorých spoločenských vied (najčastejšie sa marxizmus stotožňuje so svojou filozofickou zložkou).³

I keď vychádzame z uvedenej definície marxizmu-leninizmu, nemôžeme so zreteľom na *spoločenskú a politickú dynamiku* považovať teóriu marxizmu-leninizmu za uzavretú, definitívnu, a v nej obsažené vedné disciplíny za *konečné a nezmeniteľné*. Preto, že život, spoločenský vývoj pri naša stále nové a nové javy a otázky, že sa dnes „rýchle a revolučne pretvárajú spoločenské vzťahy“ a že sa dejú „zásadné premeny v dejinách ľudstva“, musí sa „re-

volučná teória rozvíjať v nerozlučnom sporení so socialistickou premenou spoločnosti“. Preto musíme „spresňovať formulácie a poučky, ktoré už nezodpovedajú novým historickým skúsenostiam. — Život je nepomerne bohatší než akákoľvek formula. Teoretické poučky musia byť spresňované a menené s prihliadnutím na zmeny v živote spoločnosti.“⁴

Marxistická teória a spolu s ňou aj jednotlivé spoločenské vedy, ktoré do nej patria alebo sa v rámci nej vyčleňujú a konštituuju, musia sa rozvíjať v súlade so zmenami, cez ktoré prechádza súčasný vývoj v kapitalizme a socializme. To neznamená, prirodzene, že sa *opúšťajú alebo modifikujú základné princípy marxizmu-leninizmu*. Tieto platia ako objektívne zdôvodnené kategórie, pretože nie sú ľubovoľnými subjektívnymi (a tým menej subjektivistickými) výtvormi, ale sú *myšlienkovými odrazmi danej objektívnej, historickej a spoločenskej situácie*. V rámci základných kategórií (ako je napr. materialistické poňatie dejín) sa jednotlivé poznatky a poučky spresňujú a dopĺňajú na základe nových skúseností a zmien. Samej povahe materialistickej teórii a dialektike je *bytosťne* vlastná táto dynamika, zmena, pohyb, rozpor a súlad, *ustavičný tvorivý proces*.

3. Marxistická filozofia — teoretický základ marxizmu-leninizmu

Marxistická teória je *komplexná a syntetická*, zahrňuje v sebe jednotlivé vedné disciplíny; rozličné poučky a zložky tvoria v nej *celok*, dôležitý najmä z hľadiska spo-

² XXII. sjazd KSSS, Nová mysl, 1962, 492.

³ Učebnica *Základy marxizmu-leninizmu* (Bratislava 1960) podrobne rozvádza systém marxizmu-leninizmu. Komplex spoločenskej a politickej problematiky je tu rozložený do viacerých vied: sú tu časti z filozofie, z dialektického a historického materializmu, z logiky a metodológie, z teórie poznania; ďalej časti z dejín, z teórie a filozofie dejín, z medzinárodného robotníckeho hnutia, i z najnovších dejín kapitalizmu a socializmu, sú tu problémy politiky, politickej praxe, štátu a práva a vôbec široká problematika sociálnopolitická (problémy zasahujúce do sociológie, vedeckého komunizmu, politickej ekonómie, menej je tu problémov ideológie a sociálnej psychológie, etiky, estetiky atď.) — Treba podotknúť, že táto sumácia ekonomických, sociálnopolitických a filozofických názorov —

najmä so zreteľom na udalosti po XX. sjazde KSSS (1956) a na odstraňovanie deformácií obdobia kultu osobnosti — má svoje značné nedostatky. Jednak nie sú tu zahrnuté, čo je do istej miery pochopiteľné, mnohé *nové javy spoločenské a politické* (napr. rozpornosť socialistického vývoja, problémy a rozpory medzinárodného robotníckeho hnutia, obdobie deformácií a zjednodušovania marxistickej teórie a p.), na druhej strane problémy sa *opakujú* a postrádajú určitú *logiku* výkladu: napr. o socialistickej revolúcii sa hovorí v časti II., IV. a na viacerých miestach aj v časti V., o materiálnych predpokladoch socializmu jedná časť II. (histor. materializmus), časť III. (polit. ekonómia), i časť IV. a V. atď.

⁴ Z referátu s. N. S. Chruščova na XXII. sjazde KSSS, Bratislava, 1961, 53.

jenia všetkých spoločenských vied so spoločenskou praxou (politikou). Z takéhoto poňatia teórie a praxe logicky vyplýva určitá *nevyhnutnosť* opakovania a preliňania sa poznatkov v rámci samého systému, aj v jednotlivých spoločenských vedách. Na druhej strane vyžaduje sa z celého komplexu príbuznej problematiky *vyčlenenie a systematický rozbor a usporiadanie* javov a faktov takto *relatívne* osamostatnených. Na prvý pohľad je zrejmé, že sa zo *všeobecnej teórie marxizmu-leninizmu* relatívne vyčleňuje marxistická filozofia, politická ekonómia, dejiny robotníckeho hnutia. Tento proces dosiaľ nie je ukončený a v poslednom čase se relatívne osamostatňujú aj vedecký komunizmus, teória poznania, etika, sociálna psychológia, sociológia. Robia sa pokusy vyčleniť zo systému marxistickej filozofie tzv. filozofiu človeka („filozofickú antropológiu“) a dôkonce aj osobitnú filozofickú vedu – dialektiku prírody (viď Ā. I. Verbin, F. K. Kočetkov, *Naši rozvaženiya*, Voprosy filosofii, 1964, č. 5, 49).⁵ Je neobyčajne ťažko *presne rozhraničiť predmet* (obsah, štruktúru, problémy) jednotlivých spoločenských vied, určiť ich vzájomný pomer a miesto v *celkovej teórii* marxizmu-leninizmu. S rozvojom spoločnosti rozvíjajú sa aj vedy (nielen spoločenské), vznikajú aj *hraničné* oblasti poznania, ktoré sa dotýkajú niekoľkých vedných disciplín (napr. filozofia, politická ekonómia, sociológia, sociálna psychológia, psychológia). Vedu treba považovať za *otvorený systém* poznatkov, ktorý je daný súčasným stavom spoločenského vývoja a vnútorným rozvojom vedy. Najmä *rýchlym a revolučným* pretváraním sa spoločnosti, materiálnoteknickej základne i súhrnu spoločenských vzťahov sa mení i rozvíja, v procese diferenciácie a integrácie, i sama teória, veda.

Pokúsme sa teraz z marxizmu-leninizmu ako z uceleného a harmonického systému filozofických, ekonomických a sociálno-politických názorov vybrať jeho *teoretický základ*.

V čom spočíva *teoretická podstata* marxizmu-leninizmu?

V *Deklarácii predstaviteľov komunistických a robotníckych strán socialistických krajín* z r. 1957 sa hovorí, že „teoretickým základom marxizmu-leninizmu je dialektický materializmus. Tento svetonázor odráža všeobecný zákon vývoja prírody, spoločnosti a ľudského myslenia.“⁶ Podobne sa aj v Programe KSSS vyhlasuje, že dialektický (a historický) materializmus je veda o „najvšeobecnejších zákonoch vývoja prírody, spoločnosti a ľudského myslenia.“⁷

V teórii marxizmu-leninizmu filozofický, teoretický základ tvorí teda náuka „o všeobecných zákonoch prírody, spoločnosti a ľudského myslenia“. Táto teória, systém poznatkov zahrňuje *celú objektívnu realitu* (nielen spoločnosť). Tento *ucelený svetonázor* je podstatnou časťou marxistickej filozofie. Zapodieva sa ona (filozofia) *všeobecnou problematikou* prírody, spoločnosti a myslenia. V podstate sa filozofia na určitej úrovni – abstraktnej – dotýka *základných* problémov všetkých vied (nielen spoločenských). Práve z tohto dôvodu je marxistická filozofia ako svetonázor súhrnom poznatkov, získaných adekvátnymi postupmi v jednotlivých vedách (o prírode, spoločnosti a myslení) a *v učení dialektického materializmu nadobúdajúcich formu najvyšších abstrakcií, generalizácií a kategórií*.

Marxistická filozofia ako hlavná teoretická zložka marxizmu-leninizmu rieši *základné* (všeobecné) problémy prírody, spoločnosti a myslenia. Vcelku možno povedať, že aj vedy delíme podľa týchto troch kategórií javov:

- vedy o *prírode*: fyzika, astronómia, chémia, geológia, biológia atď.;
- vedy o *spoločnosti*: sociológia, historiografia, politická ekonómia, etnografia atď.;
- vedy o *myslení*: psychológia, logika, teória poznania atď.⁸

Položme si otázku: čo je predmetom *všetkých* troch skupín vied? Odpoveď je jasná, i keď v zjednodušenej forme: *predmetom všetkých vied je hmota a rozličné formy jej existencie*: štruktúra a pohyb (samopohyb) hmoty. To, že filozofia rieši *základné* problémy na úseku prírody, spoločnosti a myslenia *nevylučuje*, ale *predpokladá* existenciu zvláštnych vied o prírode, o spoločnosti a myslení. Filozofia (dialektický a historický materializmus) skúma vo svojich kategóriách pojem hmoty (jej štruktúru, zmeny, formy) z *hľadiska podstatných aspektov* všetkých prírodných vied a problematiku hmoty vidí aj za ich hranicami, v ďalších súvislostiach (spoločenských a myšlienkových). Takýto prístup k problematike hmoty v súvislosti s celkovým názorom na svet *nevylučuje* potrebu špecifického skúmania hmoty, počnúc fyzikou cez chémiu až po biológiu, a pokiaľ ide o vzťah medzi vedomím a hmotou až po fyziológiu a psychológiu. Z tohto je jasný logický záver: okrem dialektického materializmu ako filozofickej disciplíny potrebujeme aj *osobitné* (špeciálne) vedy o prírode.

Túto myšlienku treba doviest do *konca*. Historický materializmus (časť filozofie) skúma *základné* formy spoločenského pohybu hmoty, ale v *nerozlučnej* súvislosti s prírodou, s problematikou postavenia človeka vo svete, spoločnosti i voči samému sebe. Spoločenský vývoj, problémy ekonomie i kultúry, duchovného vývoja, psychológie, logiky, etiky, estetiky i náboženstva majú aj svoj *filozofický, svetonázorový aspekt*. To je a bude úloha historického materializmu v rámci filozofie. Ale tento *celkový* pohľad na problematiku spoločnosti, človeka a myslenia *nevylučuje*, ale *predpokladá* existenciu *relatívne samostatných vied o spoločnosti a myslení*: sociológiu, historiografiu, politickú ekonómiu, etnografiu, etiku, logiku, estetiku a pod.

Z uvedeného teda vyplýva, že *filozofia ako teoretický základ marxizmu-leninizmu spája po ideovej a metodologickej stránke všetky spoločenské vedy*. Historický materializmus ako *filozofická teória vývoja spoločnosti* spája sa jednak – cez dialektický materializmus – s celou teóriou marxizmu-leninizmu a na druhej strane sa marxizmus-leninizmus cez historický materializmus spája s celou oblasťou vied o spoločnosti a myslení.

Potrebuje teda, *okrem filozofie, ale v súvislosti s ňou a v rámci systému marxizmu-leninizmu osobitnú, relatívne samostatnú vedu o spoločnosti, sociológiu ako vedu teoreticko-empirickú*. Ďalej, okrem sociológie ako všeobecnej vedy o spoločnosti potrebujeme rôzne a špeciálne spoločenské vedy. I sama všeobecná sociológia má svoje zvláštne odvetvia (sociológia práce, priemyslu, dediny, rodiny, poznania atď.). Preto historický materializmus ako nerozlučná súčasť filozofie v systéme marxizmu-leninizmu *nenahrádza* nijakú vedu o spoločnosti, ale ako filozofická časť marxizmu-leninizmu spája všetky spoločenské vedy do uceleného, harmonického teoretického celku.

4. Pokus o vymedzenie predmetu marxistickej sociológie – Pomer sociológie k historickému materializmu

Najťažší problém vzniká teraz, keď sa pokúsime vymedziť predmet sociológie: ako rozhraničiť látku medzi sociológiou a historickým materializmom, prípadne aj medzi vedeckým komunizmom? No nebude to však nemožné, keď nadviažeme na to, čo už bolo povedané. Pomôže nám pritom i sama *predbežná* definícia sociológie ako *vedy o spoločnosti, o zákonitostiach jej štruktúry a vývoja*.

Neobstojí námietka, že marxistická sociológia a historický materializmus majú spoločný predmet. Už v predošlej časti bolo poukázané na to, že *filozofická* problematika človeka a spoločnosti je odlišná od problémov, rozvíjajúcich sa na rovine spoločenských javov a vzťahov. Okrem toho, napr. i človek je predmetom viacerých vied. Podobne aj s problémami hmoty sa zapodievať viaceré vedné disciplíny. Ďalej vieme, že existujú aj tzv. *hraničné* vedné odbory (biochémia, geofyzika, biofyzika, sociálna psychológia a pod.). Neplatí teda len o historickom materializme a sociológii, ale aj o iných vedách, že *ten istý predmet* možno skúmať z rozličných aspektov, v rôznych súvislostiach a s iným spoločenským a metodologickým zameraním.

Treba si ďalej uvedomiť, že nové objavy a nové javy v rozvoji prírody a spoločnosti vedú a povedú ešte k *ďalšej diferenciácii vied*. To platí aj o sociológii, politickej ekonomii, sociálnej psychológii. Na druhej strane treba povedať, že praktické,

⁵ Myslim tu najmä na *logicko-systematické* vyčleňovanie jednotlivých vied z hľadiska výskytu nových javov a problémov v spoločenskom procese. Pravda, s tým súvisí aj historicko-spoločenský proces formovania sa spoločenských vied v systéme marxizmu-leninizmu. To si vyžaduje náležité zváženie rozpracovania stále sa rozvíjajúcej a meniacej klasifikácie vied (nielen spoločenských).

⁶ *Dokumenty z moskovských porád*, Bratislava 1958, 21.

⁷ *XXII. sjazd KSSS*, Nová mysl, 1962, 496.

⁸ Prirodzene pri takejto klasifikácii vzniká niekoľko problémov. Napr. kam zaradiť filozofiu, matematiku, štatistiku, kybernetiku, etiku, estetiku a najmä tzv. *hraničné* vedné disciplíny? – To však nemení v ničom logiku našej argumentácie.

spoločenské a politické potreby a napokon aj ideologické aspekty si vyžadujú aj určité zblížovanie, *integrovanie vied*. Treba sa vzdávať ustálených schém, zaužívaných klasifikačných systémov a počítať treba s tým, že spolu so spoločnosťou sa rozvíjajú aj vedy a formujú sa v podmienkach daných *stupňom* spoločenského a technického pokroku, ako aj vnútornými postulatmi samotných vied. Proces, ktorý sa odohráva na širokej rovine prírodných vied, musí prebiehať aj v spoločenských vedách. Opačné úsilie je v rozpore s tvorivým duchom marxizmu-leninizmu. Vedy vzájomne súvisia, ich samostatnosť nie je *absolútna*, ale len podmienená, *relatívna*, jednak so zreteľom na širšiu škálu zovšeobecňovania u niektorých, jednak so zreteľom na potreby ďalšej diferenciacie. Len všetky vedy *v súhrne* (vo filozofii ako svetonázore) nám podávajú objektívny a relatívne pravdivý názor o skutočnosti.

Podľa Lenina je historický materializmus dovršením stavby *filozofického* materializmu, je to už *Marxom dovedenie filozofického materializmu až do konca, rozšírenie poznania prírody o poznanie ľudskej spoločnosti*.⁹

Mnohé nejasnosti v týchto veciach vznikajú podľa mojej mienky z rozličnej interpretácie pojmu *filozofia*, historický materializmus, marxizmus-leninizmus. Svoje stanovisko v týchto otázkach vyslovil som už na predošlých stránkach. Na tomto mieste chcem sa dotknúť niektorých názorov, ktoré sa vynorili v diskusií o historickom materializme a sociológii. Domnievam sa, ako som to už naznačil, že nedorozumenia vznikajú *aj z rozdielneho chápania pojmu filozofia*. Vo veľmi rozmanitom zmysle sa často používa pojem *filozofia*, svetonázor, ideológia, filozofia dejín a p. Sú pokusy redukovať filozofiu len na ontológiu alebo gnozeológiu. Ak je filozofia „vedou o zákonoch sveta ako celku“, tak je jasné, že v nej musí byť zahrnutý *komplex problematiky človeka a sveta*. Aj keď máme napr. špeciálnu vedu o štáte a práve, jednako týmito otázkami sa zapodieva aj polit. ekonómia, vedecký komunizmus, filozofia, sociológia a i. Preto

v diskusií o filozofii a sociológii nejde o obmedzenie predmetu filozofie, ale o *vymedzenie* tohto predmetu. A nejde vôbec o vylúčenie filozofie zo sociológie, ale o *prehĺbenie* filozofických kategórií so zreteľom na problematiku sociológie. Filozofia má svoj predmet, ale rozličné aspekty jej predmetu tvoria problematiku špeciálnych vied. Preto nemožno tvrdiť: „Podľa nášeho názoru nelze z historického materializmu vytrhávať obecné zákonitosti vývoje spoločnosti a zařazovat je do studia marxistické sociologie.“¹⁰ Obecné zákonitosti vývoja spoločnosti patria do filozofie *v rámci celkovej problematiky človeka a sveta*, ale sociológia bez analýzy obecných zákonov vývoja spoločnosti by vôbec nebola teoretickou vedou. Vieme z dejín filozofie, že značnú časť *filozofických* názorov Platóna a iných mysliteľov tvorili ich úvahy o štáte, o spravodlivosti, o právach občanov, o spoločenskom zriadení a pod. Napriek tomu, že dnes máme samostatnú vedu o štáte a práve, uvedené problémy z hľadiska celkovej problematiky človeka patria *aj dnes* do filozofie. Preto sa filozofia musí na svojej rovine a svojou metódou zapodievať aj problémami, ktoré patria do rámca iných špeciálnych vied. Nie je predsa možné, aby sa v rámci úvah o svetonázore (a to je závažná problematika filozofická) neanalyzovala aj otázka vedomia a myslenia, hoci sú to problémy psychológie a logiky. Preto sa filozofia (historický materializmus) nemôže nedotýkať ako *ucelená veda* aj sociálnych problémov, systémov a javov, hoci patria do sociológie. Autori majú pravdu v tom, že nemožno spoločenské zákony deliť na zákony historického materializmu a na zákony sociologické. Tým menej je prijateľná téza hlásaná niektorými marxistami o dvoch historických materializmoch.¹¹

Je správne tvrdenie autorov, že dialektický a historický materializmus nemožno od seba oddeľovať.¹² Z toho však logicky vyplýva téza, ktorú dôsledne v našich úvahách rozvádzame: filozofia je veda *syntetická*, zahrňujúca v sebe celkovú problematiku sveta a človeka (prírody, spoločnosti a myslenia) a sociológia je *osobitná*

veda len o zákonoch spoločnosti, pričom prirodzene sa neruší jej *spojenie* s filozofiou.¹³

Vychádzajúc z *triedne stranického charakteru marxistickej sociológie*, možno pripustiť, že veľká časť problematiky historického materializmu prejde — v sústavnom a hlbšom rozpracovaní na základe výskumu nových javov vo vývoji — do marxistickej sociológie. Na druhej strane, pravda, *vznikne problém, v akom rozsahu a na akej rovine majú byť niektoré terajšie problémy historického materializmu zahrnuté do filozofie*. V tomto zmysle treba chápať napr. výrok I. Dubskej a M. Svobodu, že v budúcnosti „ztratí i väčšina problematiky historického materializmu filozofický charakter a stane se sociológiou.“¹⁴

J. Klofáč tiež na rozdiel od niektorých autorov zaujíma stanovisko, že historický materializmus nie je zvláštnou disciplínou a tým ani nemôže byť osobitnou vedou o spoločnosti. Správne píše, že „historický

materializmus považujeme za *filozofickú disciplínu* tvoriaci s *dialektickým materializmem* jednotu marxistické filozofie“.¹⁵ Možno súhlasiť aj s tým, že filozofia (historický materializmus) sa zapodieva predovšetkým filozofickou analýzou pojmov a zákonov jednotlivých spoločenských vied.¹⁶ Z Klofáčových výkladov nie je však jasné, či stotožňuje historický materializmus s marxistickou sociológiou. Z toho, že nedefinuje presne marxizmus, filozofiu a sociológiu, vyplývajú aj niektoré sporné formulácie v jeho knihe. Podľa mojej mienky je problém, či napr. proti širokému poňatiu buržoáznej sociológie stojí celá „príslušná sústava spoločenských vied.“¹⁷ Nie je možné proti marxizmu (ako syntetickej teórii) na tej istej rovine stavať buržoáznu sociológiu. Marxizmus je *o mnoho viacej* než filozofia a sociológia, politická ekonómia, i keď nemáme — pokiaľ ide o celú sústavu marxizmu-leninizmu — *presne vymedzený* jeho vzťah napr. k histórii, politike, právnej vede, literárnej vede a pod.¹⁸

¹³ Nepresné vymedzenie pojmu filozofia (historický materializmus) a sociológia vedie u autorov — v inom ich diele — k takejto formulácii: „Historický materializmus se zabývá lidem v rovině problematiky sociálně ekonomických kategorií, jejich obsahu a jejich vnitřní struktury. Ale kromě toho je tu nezbytný i pohled z druhé strany — zkoumání lidu jako *problém človeka* a jeho poměru ke společnosti“. Hrzal - Mácha, *Společnost, lid, jednotlivec*, Praha 1963, 178. — I z tejto nie celkom jasnej formulácie je zrejmé, že prvá veta sa vzťahuje na sociológiu a druhá na filozofiu.

¹⁴ Irena Dubská — Miloš Svoboda, *Historický materializmus a sociologie*, Filosofický časopis, ČSAV, 1962, č. 5, 729.

¹⁵ J. Klofáč, *Materialistické pojetí dějin*, Praha 1962, 26.

¹⁶ Tamže, 26.

¹⁷ Tamže, 49.

¹⁸ Pomer marxistickej sociológie k historickému materializmu je dnes najzamotanejší a najprotirečivejší problém marxistickej teórie. Diskusie neprestávajú a nie je možné ani len pokúsiť sa o zhrnutie článkov, úvah i diel písaných o tejto téme. Literatúra o tejto problematike je zhrnutá do r. 1961 v článku Hrzal - Mácha, *O předměte a metodě historického materialismu*, Filosofický časopis ČSAV, 1961, č. 47, 59–62. Ďalšia literatúra je uvádzaná v uvedených knihách a článkoch Hrzala - Máchu, J. Klofáča, I. Dubskej - M. Svobodu a i. V zahraničnej literatúre vyšli aj knižné sociologické práce (v Poľsku: Szcepański, Hochfeld, Bauman, Schaff, Wiatr, v SSSR: Rožin, v Juhozápadii: Lukić, Mandić,

Goričar, Živković, Perović, v Bulharsku: Ošavkov) a i. Je to už pomerne slušná literatúra, no nemožno povedať, že by v týchto prácach existovala zhoda aspoň v základných otázkach.

Z novej zahraničnej literatúry, týkajúcej sa problému sociológie a historického materializmu považujem za cennú úvahu H. Kallabisa, *Zu Gegenstand und Verhältnis von Philosophie, Soziologie und Wissenschaftlichen Kommunismus* (Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1964, 12. Jahrg., Heft 4). Autor na str. 429 uvádza významnejšie články, ktoré boli o probléme sociológie a histor. materializmu uverejnené v posledných rokoch v časopise Deutsche Zeitschrift für Philosophie a v sovietskom časopise Voprosy filosofii a Filosofskie nauki. — V celku s autorovými názormi súhlasím; zhodujú sa v podstate s tým, čo som i ja napísal v článku *Postavenie a úlohy sociológie v našej spoločnosti* (Otázky marxistickej filozofie, 1964, r. XIX., č. 1, 16–25). V podobnom zmysle o marxistickej sociológii som písal aj v úvahe *Niektoré problémy marxistickej vedy a filozofie* (Philosophica Slovaca II–III, Bratislava 1947–1948, 207–214).

H. Kallabis správne zaraďuje historický materializmus do filozofie ako jej nerozlučnú časť. Konštatuje, že v sociológii nie je možné oddeľovať teóriu od metód. Píše: „Iní autori vyhlasujú historický materializmus za všeobecnú sociológiu marxizmu, vychádzajú však z historického materializmu považujú za potrebnú aj špeciálnu sociológiu, ktorá by sa zapodievala s historicko-konkrétnymi sociologickými problémami. Tento názor je

⁹ V. I. Lenin, *Tri zdroje a tři součásti marxismu*, Praha 1949, 18.

¹⁰ Hrzal - Mácha, *Předmět a metoda historického materialismu*, Praha 1961, 47.

¹¹ Tamže, 49.

¹² Tamže, 29.

Nech sú názory na pomer medzi historickým materializmom, sociológiou a vedeckým komunizmom akékoľvek a nech zostanú ešte dlho nevyriešené, jedno, aspoň podľa mojej mienky, je isté, a to, že *sociológiu budujeme v rámci celkovej teórie marxizmu-leninizmu*, že máme len jednu, t. j. *vedeckú sociológiu*, ktorá spočíva na teoretickom základe historického materializmu, na materialistickom chápaní dejín a spoločenského vývoja. Toto je marxistická, vedecká sociológia, ktorej zakladateľom je Marx a Engels (na veci nemeni nič, že meno pochádza od A. Comtea, zakladateľa idealistického smeru v sociológii). Sú rôzne sociologické teórie, smery a prúdy, ktoré podľa úrovne svojej *vedeckej analýzy* môžu obsahovať niektoré čiastkové výsledky a ktoré — ako *vedecké* poznatky — marxistická (vedecká) sociológia musí „stráviť“, spracovať, usústaviť.¹⁹

Napriek tomu, že o predmete marxistickej sociológie, o jej vzťahu najmä k historickému materializmu bude sa ešte dlho diskutovať, nemožno akceptovať názor, že marxistickú sociológiu treba ešte len *vybudovať*. I keď je marxistická sociológia mladá veda, vo všetkých úsekoch v systém nedobudovaná, stojí na pevných základoch vedeckých: na materialistickom učení, na dialektike, na uznaní objektívnych zákonov spoločenského vývoja. V ďalšom pôjde o hlbšie a sústavné rozpracovanie jej základných kategórií, jej predmetu, štruktúry, celého systému spoločenských javov, o spresnenie zákonov spoločenského vývoja, o rozpracovanie jej metód a techník atď. Pričom, podľa mojej mienky, musia byť uplatňované tieto hľadiská:

však chybný vtedy, ak sa rozumie pod všeobecnou sociológiou teória, a pod špeciálnou sociológiou len empiria, empirická analýza spoločenských javov. Oddelenie teórie od empirie je marxizmu-leninizmu cudzie.“ (435—436). Záverom autor definuje sociológiu ako empirickú a teoretickú vednú disciplínu. Podobne definuje sociológiu — ako „organickú jednotu teórie a empirie“ — aj G. M. Andrejeva v článku *Metodologičeskaja rol teorii na raznyh etapach socialnogo issledovanija* (Voprosy filosofii, 1964, č. 7, 14—25).

Akademik L. F. Iljičov na rozšírenom zasadnutí Prezídia Akadémie vied SSSR sa tiež zapodieval otázkou vzťahu medzi historickým materializmom a sociológiou a povedal: „Existuje mnoho rôznych sociologických škôl, ale vedecká sociológia je len jedna, tá, ktorá odráža objektívnu skutočnosť a opiera sa

a) Na pevných teoretických základoch materialistického poňatia dejín (historický materializmus) treba sociológiu očistiť od desatročiami nahromadeného dogmatického spošťovania a špekulovania a v súvis s tým aj *jednostranného dedičstva* empirizmu a pozitivizmu buržoáznej sociológie.

b) Formovanie sociológie ako modernej vedy musí sa diať i so zreteľom na súčasný rozvoj techniky a prírodných vied, pričom do jej teoretickej a praktickej výzbroje patrí všetko, čo prinášajú aj nové vedné odbory (teória informácií, kybernetika, „praxeológia“ a p.²⁰

So všetkou dôraznosťou treba povedať, že sociológiu nebudujeme ako *vedu novú*, nezávislú od doterajšieho vývoja marxizmu a preberajúcu základné teoretické poznatky z buržoáznej sociológie. Marxistická sociológia môže byť len vedou, ktorá naväzuje na všetko pozitívne, čo priniesol spoločenský pokrok a rozvoj vied od dôb Marxových, Engelsových a Leninových. Sociológia má byť vedou, v ktorej sa najužšie spája teória s politickou praxou a ktorá odráža triedne záujmy a ideológiu robotníckej triedy. Po stránke ideovej a teoretickej nerobí a nemôže robiť *nijaký ústupok* buržoáznym sociologickým smerom. Nie je to veda *apolitická* a spoločensky neangažovaná. Neruší svoje spojenie s filozofiou, s politikou, s bojom proletariátu o vybudovanie komunizmu. Je pevným článkom v systéme marxistických vied. Marxistická sociológia sa *dobudúva* (netreba ju *vybudovať*, pretože má svoje pevné základy!) *ako teoreticko-empirická veda o zákonoch štruktúry a vývoja spoločnosti*, ktorej filozoficko-metodologickým

o marxisticko-leninskú teóriu spoločenského vývoja. Pokiaľ ide o vzťah medzi historickým materializmom a marxistickou sociológiou, zdôraznil, že jestvujú tri hľadiská: a) niektorí si myslia, že marxizmus-leninizmus je našou sociológiou, b) niektorí stotožňujú marxistickú sociológiu s teóriou vedeckého komunizmu, c) tretí sa domnievajú, že marxistickú sociológiu treba ešte vybudovať.“ Referent podrobil rozboru každé z týchto hľadísk a zdôrazňuje, že v jeho referáte nie je táto otázka vyriešená, sú nutné ešte ďalšie diskusie a ďalšia výmena názorov. *Metodologické problémy prírodných a technických vied* (Voprosy filosofii, 1963, č. 11, 14—15).

¹⁹ Viď A. Sirácky, *Postavenie a úlohy sociológie v našej spoločnosti*, Otázky marxistickej filozofie, 1964, r. XIX, č. 1, 20.

²⁰ Tamže, 20.

základom zostáva historický materializmus. Pri tvorbe štruktúry sociológie pôjde predovšetkým o *sústavnú analýzu súhrnu spoločenských vzťahov*, o vystihnúť podstaty a zákonitosti objektívnych procesov. Osnovu spoločenských vzťahov majú tvoriť vzťahy vznikajúce v procese výroby, ekonomiky a nimi je určená aj základná diferenciacia spoločenských skupín (tried).

Nemožno, pravda, tvrdiť, že uvedenými konštatáciami je dokonale a nad všetku pochybnosť objasnený *pojmem sociológie, jej predmet i štruktúra*. Nedotýkam sa tu ani otázky, prečo marxistická sociológia, ktorej základy položil Marx a ktorú ďalej rozvíjal Lenin, nie je dodnes relatívne dobudovaná. Má to svoje historické, spoločenské, politické a ideologické príčiny, o ktorých píšem na inom mieste.²¹ Nesmie nás pri našich úvahách o sociológii mýliť ani to, že buržoázna (nevedecká) sociológia sa v minulosti rozvíjala *ako sociológia*, kdežto marxistická sociológia sa rozvíjala v kategóriách filozofických (historického materializmu), dokonca i v rámci celkovej teórie marxizmu-leninizmu.

Závažným problémom pri rozpracovaní sústavy marxistickej sociológie bude jej vzťah k niektorým výsledkom empirickej sociológie.²² Pri vysvetľovaní a hodnotení rozličných pojmov nemarxistickej sociológie (otázky štruktúrálnej a funkcionálnych vzťahov, otázky konštruktívnych typov=modelov, problémy stratifikácie a p.) potrebné bude dbať na to, aby sme zostali na *pevnej pôde historického materializmu*

²¹ Tamže, 18—19.

²² Empirická sociológia, ktorá v podstate zostávala na idealistickej spoločenskej teórii, zanedbávala teóriu. Prípadne ju charakterizuje *teoretická nejasnosť*, eklekticismus, objektivismus a prevažne psychologizistická orientácia. Väčšina sociologických empirických škôl a teórií sa uzavrela do faktografie, pozitivizmu, štrukturalizmu a funkcionalizmu a sústreďovala sa na rozvíjanie metód, techník a procedúr výskumu. (Viď T. Parsons, *Essays in Sociological Theory*, New York 1958, P. Lazarsfeld, *Problems in Methodology* (Sociology Today), New York 1960, R. K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, New York 1959). Empirická sociológia sa rozvíjala bez ohľadu na to, že existovali rôzne teórie, hypotézy a školy a pretože základom rozvoja všetkých týchto smerov bol pozitivizmus a idealizmus, nemohla sa na západe rozvíjať vedecká (materialistická) sociológia. Jej význam spočíval prevažne v metodológii a v získavaní parciálnych, niekedy celkom bez-

a *teórie marxizmu-leninizmu*. Pri rozpracovaní problémov sociálnych systémov a štruktúr, ich vývoja a zákonov spoločenských treba zachovať základnú *materialistickú a dialektickú* koncepciu výkladu spoločenských javov (ako objektívnu zákonitosť spoločenských procesov). Na tomto základe a *vo vnútri uceleného a logicky stavaného systému* treba rozpracovať všetky štruktúrne a vývojové zložky sociológie. V takomto prípade ukáže sa nielen to, že marxistická sociológia na rozdiel od historického materializmu (filozofie) má svoj *zvláštny predmet*, ale aj to, že je *podstatný rozdiel medzi základom a štruktúrou marxistickej a nemarxistickej sociológie*.

5. Pomer sociológie k iným spoločenským vedám

V súvis s našou témou vynárajú sa aj niektoré ďalšie problémy, ako je napr. otázka vzniku a formovania sa marxistickej sociológie, otázka jej štruktúry, jej metód a techník, i otázka jej pomeru k spoločenskej praxi (politike) a i. Pokiaľ niektorá z týchto otázok *užšie* súvisela s našou témou, dotkli sme sa jej aspoň stručne na príslušnom mieste.

Zostáva však záverom povedať aspoň niekoľko slov o *pomere marxistickej sociológie k iným spoločenským vedám*.

Zapodievali sme sa obšírne otázkou vzťahu sociológie k marxistickej filozofii, pretože je (filozofia) teoretickým zákla-

významných údajov zo spoločenského života. Niektoré jej výsledky a závery slúžili aj spoločenskej (politickej) praxi. Sociologické metódy prenikali aj do ostatných vied. Vznikali rozličné špeciálne sociológie (sociológia práce, práva, rodiny, náboženstva, priemyslu, poznania a p.). Zbieranie faktov, údajov a poznatkov v súvis s rozvíjaním výskumných metód bolo cieľom sociológie. Odmietala sa orientácia na teóriu, pretože „teória neobsahuje dáta a fakty, ale len rozmanité idey, ako sú literárne úvahy, morálne sentencie, politické prejavy, deklarácie a interpretácie.“ (W. Ogburn a M. Nimkoff, *Sociology*, Boston 1958, 22). Bolo celkom správne, že sa marxistická sociológia nerozvíjala týmto smerom a že pestovaná v rámci marxizmu-leninizmu a najmä historického materializmu si zachovala svoju *vedeckú teoretickú orientáciu*. Na druhej strane problematikou sa zužoval a zanedbával — pod vplyvom dogmatického chápania „nezmeniteľných“ poučiek — sústavný a metodicky rozpracovaný výskum nových javov v spoločenskom vývoji.

dom marxizmu-leninizmu. Je tým aj teoretickým a metodologickým základom všetkých spoločenských vied.

Pomer sociológie ako teoreticko-empirickej vedy k iným spoločenským vedám je určovaný jednak faktom, že sociológia si všima *všetky* aspekty spoločenského vývoja (spoločenské javy a procesy skúma v ich celkovej štruktúre a vývoji), jednak tým, že špeciálne spoločenské vedy rozpracúvajú *jednotlivé*, ale *rozdielne* úseky a aspekty spoločenského života. V dôsledku toho líšia sa od sociológie (i medzi sebou) *obsahom*, *predmetom* i *štruktúrou*, pričom v tomto pomere sa prejavuje i *rozdielny stupeň zovšeobecňovania* (napr. medzi politickou ekonómiou a estetikou) i rozličná miera používania *metód a techník*.

Veľmi úzky je vzťah medzi sociológiou a *historiografiou*, taký úzky, že napr. A. Schaff ani nerobí takmer nijaký rozdiel medzi predmetom sociológie (i historického materializmu) a historiografie. Tvrdí, že sociológia, historický materializmus a historiografia majú spoločný predmet bádania: skúmajú spoločenský pohyb, vývoj, procesy historicko-spooločenské. Rozdiel medzi nimi spočíva len v *metóde* (historik pracuje metódou historickou, historický materializmus a sociológia používajú metódu logickú).²³ Schaff do istej miery zjednodušuje veci, i pokiaľ sa týka metód, ale najmä v širokom poňatí predmetu sociológie a histórie. Historik síce tiež skúma „vývoj a vývojové zákony spoločnosti“, ale dôležité je dodať, že tak robí vylíčením procesov, udalostí, ako sa vývojové zákony realizujú *v konkrétnosti miesta a času*.

Politická ekonómia — ako nefilozofická disciplína — úzko súvisí so sociológiou, pretože aj ona skúma *objektívne procesy* v živote ľudí, t. j. materiálne, ekonomické vzťahy a zákonitosti. Ekonomické javy a zákony patria do širšieho rámca spoločenských procesov a zákonov. Sociológia skúma štruktúru a vývoj spoločnosti, politická ekonómia sa zapodieva skúmaním ekonomických zákonov spoločnosti. Pritom, prirodzene, nie je možné zanedbať ani

ďalšie psychické, morálne a ideové aspekty.

Najmenej ujasnený je, podľa mojej mienky, pomer *vedeckého komunizmu* k sociológii ako aj k iným spoločenským vedám.

Teória vedy vedy marxizmu-leninizmu je časťou všeobecnej teórie marxizmu-leninizmu a v určitom zmysle aj časťou vedy o spoločnosti (sociológie). Jej predmetom je problematika rozvoja socialistickej a komunistickej spoločnosti (historické podmienky, ekonomický základ, triedna štruktúra, triedny boj, stratégia a taktika proletárskej revolúcie, diktatúra proletariátu, problémy výstavby socializmu, otázky prechodu ku komunizmu a p.). Domnievam sa, že v teórii vedy marxizmu-leninizmu ide *v podstate o aplikáciu poznatkov rozličných (nielen spoločenských) vied (počnúc od filozofie a ekonómie až po etiku a kybernetiku) na určitú historickú etapu vývoja spoločnosti, i keď z hľadiska teoretického a praktického najdôležitejšiu*.

Úzky je vzťah medzi sociológiou a *sociálnou psychológiou*. Hranica medzi nimi je veľmi neurčitá. Kým predmetom sociológie je výskum zákonov štruktúry a vývoja spoločnosti, zatiaľ sociálna psychológia sa zapodieva otázkou vzťahu jednotlivca a spoločenských skupín, ako sa tento vzťah prejavuje v psychickom živote (v myslení, názoroch, emóciách, vášniach, postojoch atď.). Je nesporné, že je to časť problematiky všeobecnej sociologickej teórie. Špeciálna časť, ktorá je predmetom sociálnej psychológie, je súčasne aj zložkou všeobecnej teoretickej problematiky sociológie. V marxistickej analýze sa doteraz pomerne málo miesta venovalo problémom psychologickým²⁴ a viacej sa analyzovali ideologické otázky v súvislosti s triednou štruktúrou spoločnosti. Je však jasné, že otázky individuálnej psychiky nemožno skúmať izolovane od problémov spoločenského vedomia a jeho závislosti od ekonomických a sociálnych pomerov.

Etika ako relatívne samostatná veda sa vyčleňuje z filozofie a sociológie. Skúma spoločenské procesy po stránke hodnotenia, princípov a noriem správania jednotlivcov i skupín. Jej filozofický aspekt spo-

číva v tom, že chápe človeka a jeho problémy v súvisi s postavením človeka nielen v spoločnosti, ale aj v prírode, vo všetkých súvislostiach. Na druhej strane ozrejmuje princípy a normy spoločenského a individuálneho správania v súvisi s *objektívnou* stránkou spoločenských procesov (ekonomické a sociálne pomery).

Pomer sociológie k *estetike* je daný nielen tým, že v spoločenských procesoch ako celkoch sú obsažené aj *estetické* elementy, ale na druhej strane rozvoj estetických javov (nielen v oblasti umenia, ale aj esteticky mimo oblasť umeleckej tvorby) vyžaduje si skúmať špecifickú sféru estetických zákonov a kategórií.

Niekoľko slov ešte o pomere sociológie

k *jazykovede*, k *teórii informácií*, ku *kybernetike*. Vzťah sociológie k jazykovede je pomerne málo rozpracovaný. Z hľadiska spoločenskej činnosti má veľký význam reč ako sústava znakov, slov a výrazov, ako prostriedok komunikácie. Dôležité je túto otázku rozpracovať i z hľadiska logicko-sémantického i z hľadiska matematickej lingvistiky. Súvisí s tým aj kybernetika i teória informácií, technika organizovania a osvojovania si poznatkov. Veľký význam z hľadiska spoločenského, politického i vedy má rozpracovanie systému informácií použitím strojov — na odbrevenie intelektu od namáhavej mechanickej, administratívnej a matematicko-štatistickej práce.

²³ A. Schaff, *Objektívni charakter historických zákonů*, Praha 1957, 269–270.

²⁴ Podrobne o psychologických mechanizmoch a stereotypoch, ktoré sú dôležité

i z hľadiska správania sa sociálnych skupín, porovnaj spis E. Fromm, *Escape from Freedom*, New York, 1942, kap. V.